

6. Жулинський М. Духовна спрага по втраченій Батьківщині: статті 2-ге вид. К.: Вид. дім «КМ Академія», 2002, 66 с.
7. Кулик В. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки. Київ: Критика, 2010. 655 с.
8. Лизанчук В. Інформаційна безпека України: теорія і практика: підручник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 728 с.
9. Лісовий В.С. Культура – ідеологія – політика. Київ: Вид-во імені Олени Теліги, 1997. 352 с.
10. Монастирський В. Обов'язок еліти перед нацією // Дзвін. 2016. № 5. с. 129-135.
11. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2015. с. 497..
12. Цимбалюк М. Подивімося правді в очі... // Слово Просвіти. 2015. 26 берез. – 1 квіт.

УДК 94 (477)

ДЕМ'ЯНІВ ЛАЗ: ПРОБЛЕМА МЕМОРАЛІЗАЦІЇ ПАМ'ЯТІ

Наталія Винник,

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри українознавства і філософії Івано-Франківського національного медичного університету

Висвітлено особливості проблеми меморалізації пам'яті закатованих радянською владою у 1941 році. Розкрито перебіг і особливості розкопок і перепоховання в урочищі «Дем'янів Лаз». З'ясовано особливості перепоховань жертв радянського режиму та сприйняття цих подій громадськістю.

Ключові слова: «Дем'янів Лаз», тоталітарний режим, розкопки, громадський рух, товариство «Меморіал».

The features of problem of memorial memory of tortured are reflected by soviet power in 1941. The features of processes of excavations are exposed and burial excavations in the Memory Complex «Demianiv Laz». The Memorial exposition tells about repressions of communist regime in the region in 1939-1941, the history of researches and burial excavations and perception of these events are found out by public.

Keywords: Memory Complex «Demianiv Laz», totalitarian mode, excavations, public motion, «Memorial» organizations.

В 1939 році, реалізуючи пакт Молотова-Ріббентропа, і виконуючи свою частину таємного протоколу даного документу, радянські війська перейшли кордон Польської держави. Радянська історіографія події захоплення західноукраїнських земель назвала «золотим вереснем». Після офіційного створення наказом НКВС СРСР від 6 листопада 1939 р. у західних областях управлінь НКВС та Робітничо-селянської міліції, створенням й арештами «антирадянських елементів» займалися відповідні відділи НКВС (кримінального розшуку, боротьби з розкраданням соціалістичної власності, державної безпеки), а також дорожньо-транспортні відділи НКВС Львівської залізниці та Особливі відділи державної безпеки НКВС Київського особливого військового округу.

На кінець грудня 1939 р. у західних областях було арештовано 11559 осіб, з яких 10331 особа вперше за звинуваченням в причетності до «контрреволюційних злочинів»[1, с.27].

Справжнє обличчя «визволителів» місцеве населення побачило тоді, коли розпочались масові арешти. В 1941 році, коли радянська армія відступала, то в Дем'яновому Лазі (за даними відомими сьогодні) відбулись масові розстріли.

Тільки наприкінці 80-их років ХХ століття правда про злочини, які замовчувалась десятиліттями поступово почала поширюватись і становила все більший

інтерес для ентузіастів своєї справи, незважаючи на існування радянської влади та страху бути арештованими. 21 вересня 1989 року (саме цей день обрали з огляду на те, що це релігійне свято і ніхто не захоче розпочинати розкопки саме в цей день) розпочались перші розкопки в Радянському, ще на той час, Союзі жертв комуністичних репресій. Розкопки було розпочато з ініціативи товариств «Рух» та «Меморіал» та старшого слідчого обласної прокуратури Миколи Даниліва.

1 жовтня 1989 року старший слідчий прокуратури Івано-Франківської області Данилів М. виніс постанову про відкриття кримінального провадження за заявою громадянина Данилишина Т.В., який заявив, що перед початком Війни військами УНКВС в урочищі «Демянів Лаз» були поховані громадяни, розстріляні в місцях позбавлення волі. В процесі огляду місця події було виявлено поховання, із якого витягнуто багато фрагментів людських кісток, черепів людей, напіврозкладеного одягу і взуття. Була прийнята постанова доручити судово-медичну експертизу Івано-Франківському обласному бюро судово-медичних експертиз. Основні питання на які мали відповісти експертиза: 1) Скільком особам належать скелетовані знахідки, знайдені в урочищі «Демянів Лаз»?...; 5) Які пошкодження є на кістках, їх локалізація і механізм виникнення? 6) Яка давність часу смерті і термін поховання? [3, с.103].

Під час розкопок було знайдено 524 скелетованих трупи людей, з яких: скелетів чоловічої статі – 359, або 68,5%; скелетів жіночої статі – 151, або 28,8%; скелетів з невстановленою статтю – 14, або 2,7%. При проведенні експертизи останків визначались характерні пошкодження, які утворювались під час допитів і катувань жертв, а також локалізація цих пошкоджень, а при обстеженні місць поховань проводились пошуки речових доказів, які представляли надзвичайну інформативну цінність.

У своїх спогадах Роман Круцик наводить такі деталі із розкопок: «У нижніх шарах майже всі небіжчики з поламаними руками і ногами. У верхній поламані кістки траплялися зрідка. З того можна зробити висновок, що внизу лежали в'язні, яких мертвими привозили зі станіславської тюрми. Наглумившись над людьми, НКВС вивіз їх у «Демянів Лаз». Ті в'язні, що тепер лежали зверху в могилі, копали яму, потім знімали з машин побитих у тюрмі людей і скидали в неї. Після заповнення могили небіжчиками тих в'язнів теж розстрілювали і скидали в яму. Друга група в'язнів засипала могилу землею і теж маскувала її. Потім їх теж розстрілювали. Інакше бути не могло. НКВС вмів себе шанувати...» [3, с.111-112].

Перепоховання знайдених останків у жовтні 1989 року перетворилось на велелюдну подію. За різними даними вшанувати пам'ять знайдених жертв прийшло понад 500 тисяч людей, серед них велика кількість людей похилого віку, які втратили родичів протягом 1939 – 1941 років і боялись навіть вголос згадати їх імена.

На місці перепоховання жертв 11 жовтня 2009 року було оновлено меморіальний комплекс, центральну частину, якого займає церква у формі свічі. Дану будівлю можна бачити з усіх точок мікрорайону «Пасічна», де саме і розташовується комплекс. Дорогу до меморіального комплексу супроводжує хресна дорога, щоб кожен, хто наближається до місця перепоховань жертв тоталітарного режиму міг роздумати в тиші про минуле і помолитись за вічний спокій їх душ. Саме у підвальному приміщенні цієї будівлі і розташовується сам музей. Гнітюча атмосфера цього приміщення одразу кидається у вічі. На стендах музею-меморіалу одразу оживає історія «золотого вересня», трагічні події 1939 – 1941 рр., на стінах розвішані світліни, які були зроблені під час розкопок 1989 року. Одразу звертає на себе глиба з граніту у формі могили, яку вінчає хрест. Частини могили прозора і можна побачити ґрунт і кістки, які там знаходяться. Експонатами виступають кулі, цвяхи, різні металічні предмети, які вилучили при розкопках, взуття, залишки одягу. Тут також викарбовано на стіні списки

працівників Станіславського УНКВС 1939-1941 рр., які були причетними до терору, внаслідок якого смерть знайшла значну кількість прикарпатців. Є на стінах меморіалу-музею і історія таких організацій як «Рух» та «Меморіал», за активної і безпосередньої участі яких відбувались масштабні розкопки.

Активний учасник розкопок і автор книги про «Дем'янів Лаз» Роман Круцик так описує тогочасні події і знахідку першої могили: «Ми ще не вірили, що знайдено могилу. Я скочив у яму, закотив рукав сорочки і почав намацувати людські кістки. Я вибрався з ями, відійшов від людей, бо раптом відчув у всьому тілі неймовірну втому. Жаль і ненависть розпирала груди. То була якась страшна душевна мука і заціпеніння...» [3, с.101].

Центральну частину музею-меморіалу займає величезне панно, яке нікого не залишає байдужим. Воно зображає молоду гуцулку-маму у національному одязі. До нещасної матері колючим дротом примотано немовля. І це, на жаль, не яскрава уява художника, а гірка реальність. При розкопках дійсно було виявлено останки жінки, до якої примотали немовля і так і скинули у яму до інших трупів.

Роман Круцик пригадує, що розкопки другої ями тривали протягом двох днів. Ось його спогади: «...Робили це вже під керівництвом археолога Томенчука, який прийшов нам на допомогу з краєзнавчого музею. Знявши верхній шар ґрунту екскаватором, ми розчистили останки лопатками і пензликками. Вирішили не виймати останки поки вся площа не буде відчищена від землі... Останки небіжчиків лежали хаотично, так як упали побиті: хто горілиць, хто боком, а хто вниз лицем. На скелетах чітко було видно зв'язані за спинами руки, в ротах стирчали кляпи. Найстрашніше було дивитися на черепи небіжчиків, на яких ще трималися коси - чорні, жовті, біляві...» [3, с.123].

Роман Круцик день за днем, методично, на основі щоденників, які вів під час розкопок висвітлює жахіття і атмосферу розкопок, згадуючи важливі деталі не тільки самого процесу розкопок, а й ставлення місцевої влади, правоохоронних органів і населення до того, що відбувалось у «Дем'яновому Лазі». Його спогади і добірка матеріалів та документів побачили світ аж у 2009 році, через два десятиліття після завершення розкопок і узагальнила працю науковців, ентузіастів і пересічних людей у відновленні пам'яті та справедливості. Книга побачила світ під назвою «Дем'янів Лаз. Геноцид Галичини». Ця книга стала підсумком тієї гігантської за своїми масштабами праці: дослідницької, пошукової, наукової та й просто фізичної.

Варто запам'ятати, що «Дем'янів Лаз» - це прикарпатський Бабин Яр, галицька Биківня. [2, с.94].

Жахіття, які пережило населення від своєї «визволителів» важко навіть уявити! Для сучасної молоді таке навіть не вкладається у голову. Часто, під час екскурсій «Дем'яновим Лазом» у них виникає питання: «Чому терпіли? Чому не розказували про злочини проти своїх рідних?» Важко їм пояснити, що таке тотальний контроль і атмосфера жаху, яка тоді панувала, усвідомлення того, що твоя родина може бути наступною і не знати від кого очікувати нещастя.

Метою дослідників жертв тоталітаризму є не тільки виявлення жаклих злочинів, але й поширення інформації про них. Найбільшою проблемою є те, що сьогодні усіляко намагаються відтіснити інформацію про те, що відбувалось або просто замовчують її. Тільки побачивши фрагменти кісток, черепів, одягу, залишки документів, світанни розкопок у меморіальному комплексі «Дем'янів Лаз», відчувши запах смерті і атмосферу катувань, починаєш усвідомлювати, що це було насправді....

З часу розкопок минуло уже чимало років, а багато запитань так і залишається без відповідей: не встановлено імена і прізвища більшості жертв; до недавнього часу вважалося, що в Дем'яновому Лазі були розстріляні всі ув'язнені Станіславської тюрми НКВС. Майбутнім дослідникам і історикам залишається ще величезний фронт робіт.

Література

1. Андрухів І. Репресії на території західних областей України в 1939 – 1941 рр. (історико-правовий аспект). // Часопис Київського університету права. – 2011. – Вип.1. – С.27 – 31.
2. Стечак Г. Дем'янів Лаз – геноцид Галичини // Національна пам'ять (на вшанування жертв тоталітаризму): [Текст] : міжуніверситетський збірник наукових праць / Упорядник і науковий редактор: Гірна Н. М. – Львів: Друкарня ЛНМУ імені Данила Галицького, 2018. – С.94 – 97.
3. Круцик Р. Дем'янів лаз. Геноцид Галичини. – К., Видавничий дім «Простір», 2009. – 352 с.

УДК 821.161.2.09

АНТИІМПЕРСЬКИЙ ДИСКУРС ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ЯК ОДИН ІЗ КЛЮЧОВИХ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Оксана Вознюк,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
гуманітарної та соціально-економічної підготовки
Львівської філії Дніпровського національного університету
залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна*

Андрій Поцелуйко,

*кандидат філософських наук, доцент кафедри
гуманітарної та соціально-економічної підготовки
Львівської філії Дніпровського національного університету
залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна*

У статті окреслено основні риси антиімперського дискурсу творчості Тараса Шевченка як один із ключових чинників формування української національної ідентичності. З'ясовано основні елементи, зокрема принципи та ідеї гіпотетичного дискурсу, національної ідентичності.

Ключові слова: *національна ідентичність, принцип, націоналізм, дискурс національна ідентичність, Тарас Шевченко.*

The article outlines the main features of the anti-imperial discourse of Taras Shevchenko's work as one of the key factors in the formation of Ukrainian national identity. The main elements, in particular the principles and ideas of hypothetical discourse, national identity, are clarified.

Keywords: *national identity, principle, nationalism, discourse national identity, Taras Shevchenko.*

Питання української національної ідентичності завжди було актуальним і надалі є незмінним на часі. Актуальність творчості Тараса Шевченка стає цьому беззаперечним доказом. До його голосу прислухались усі покоління свідомих українців: М. Міхновський, Д. Донцов, С. Петлюра, А. Шептицький, С. Бандера, Р. Шухевич та інші з вічно живучою пам'яттю у наших серцях. Саме його велична постать об'єднала навколо себе інших видатних поетів і письменників, культурних і політичних діячів, діяльність яких уможливила вихід нашого народу на світову арену, уможливила реалізацію ідеї національної державності. Його творчість є потужним мотивуючим чинником і для потужної когорти сучасних передових культурних та політичних діячів.

Перелік сучасних живих борців і легенд за долю України долучається до цієї когорти пошани власної історії та ментальності.